

Noha nagyon hiányzik a kötetbe rendezés elveinek mégoly rövid kifejtése, az írásokból szimpatikus, kíváncsi, nyitott, előítéletektől mentes olvasó portréja rajzoldódik ki, akinek értékítéletei, hangsúlyai jelen olvasó számára kifejezetten rokon-szenvesek – akkor is, amikor kritikusan fogalmaz, például Lessing vagy Rushdie esetében. Sőt – s itt rácsáfolok kissé korábbi kifogásaimra – az elegyes szövegek kötetben való egybegyűjtése is indokolt lehet, amennyiben az írások révén betekintést nyerhetünk egy olyan kulturális-irodalmi közegbe, amely a mienktől rendkívül eltérő módon (a nemzeti kontextus merev kategóriáját feloldva, az írás és olvasás másfajta kontextusainak fokozatos előtérbe helyezése révén) gondolkodik jelenkori irodalmáról, valamint a jelenkori irodalmat a múlthoz, a kulturális emlékezethez fűző kapcsolatokról. Vagyis az a tény, hogy a cím az „angol” irodalom tanulmányozását ígéri, tulajdonképpen felforgató gesztusként is értelmezhető, hiszen az utóbbi évtizedekben épp azt látjuk, hogy az angol (és brit) kontextus mellett – és sokszor helyett – olyan szempontok alapján válnak olvashatóvá a jelen és a múlt szövegei, mint a (poszt)koloniális, a transznacionális, a transzatlanti, nem beszélve az identitáspolitikai meghatározottságokról (skót, walesi, londoni, regionális, női, meleg irodalom stb). Noha az efféle olvasásmódok és kontextusok transzportálása soha nem lehet automatikus, mégis irigylésre méltó az íróportrékból és recenziókból felsejlő irodalmi közeg, amelyben a hagyományos poétikai és nemzeti olvasásmódok mellett – nem pedig helyettük – a lehető legtermészetesebb módon jelennek meg másfajta megközelítések is. Vallasek Júlia könyvének egyik nagy érdeme, hogy – nagyon helyesen – eszébe sem jut magyarázkodni emiatt, az viszont jó lett volna, ha minderre egy bevezetőben ő maga is kitér. (*Gondolat*)

BÉNYEI TAMÁS

Valaki más traumája

JOÃO TORDO: *MEMORY HOTEL*

Miért fog nyomozásba egy detektívregény főhőse? Mert ez a munkája és busásan megfizetik érte (napi ötven dollár, plusz költségek)? Mert ellenállhatatlan ismeretelméleti imperatívusz hajtja a nagybetűs Igazság kiderítése felé? Mert egy személyben lenne bírója és hóhéra a bűnösöknek? Esetleg a nyomozás maga csupán pótcselekvés, ami ideig-óráig eltereli figyelmét a fájdalommasabb és személyesebb rejtélyekről?

A portugál irodalom legfiatalabb generációjához tartozó João Tordo első magyarul is megjelent – az életművön belül második – regénye, bár Paul Austertől vett mottójával és a műfaj történeti utalásokkal jócskán megszórt első fejezetével („Olyan lehettél, mint egy pelenkás Philip Marlowe.” 27.) mintha az „anti-metafizikus detektívtörténet” hagyományait folytatná, de kérdésselvetései sokkal inkább lélektaniak, mintsem episztemológiaiak. (A műfajelméleti alapvetések Bényei Tamás *Rejtélyes rend. A krimi, a metafizika és a posztmodern* című monográfiájából – Bp., Akadémiai Kiadó, 2000 – származnak.) Pontosabban – szemben például Aus-

ter már a történet helyszínén, a névtelen telefonhívások vagy a nyomozásban egyszerre feloldódó és leépülő főhősön keresztül megidézett *New York-trilógiájával* – a *Memory Hotel* cselekménye és karakterei sosem válnak annyira absztrakttá, hogy az olvasottak értelmezéséhez és élvezetéhez szükségképpen nyelvfilozófiai vagy ismeretelméleti apparátust kelljen mozgósítanunk. Ez persze nem jelenti azt, hogy Tordo szövege klasszikus vonalvezetésű vagy akárcsak szabálykövető bűnügyi regény lenne – ehelyett két hagyomány határán egyensúlyozik. Az emlékezet hozzáférhetőségének állandó reflexióján keresztül kibontja ugyan „a klasszikus krimiben csak rejtetten jelenlévő metafizikát”, ám annyira már nem radikális, hogy ezt „hagyja is visszazuhanni”, nem kérdőjelezi meg és dönti romba a műfaj alapfeltevését a valóság bizonyos mértékű megismerhetőségéről.

Határpozíciója több szempontból is szervezi a szöveget. Mint arra Pál Ferenc az elsősorban a kötet portugál irodalomtörténeti kontextusára koncentrálnak utószava felhívja a figyelmet, Alfonso Cruzhoz vagy Gonçalo M. Tavareshez hasonlóan Tordo lemond a nemzeti identitás explicitté tételéről, történeteit Európa helyett jellemzően Észak-Amerikába helyezi, és nélkülözi a Portugáliához szorosabban kapcsolódó problémafelvetéseket (270.). Miként a New Yorkba egyetemi ösztöndíjjal érkezett névtelen főhőse, a *Memory Hotel* – ahogy ezt a címbeli hotel szimbolikája is sejteti – otthontalan szöveg, az óvilágtól már elszakadt, de a tengerentúlon még idegenül mozog, miközben igyekszik belakni a jellegzetesen amerikai kulturális teret (New York, olcsó hotelek, tudatmódosítóktól csöpögő zeneipar) és műfaji hagyományokat (mint a bevándorlók életét tematizáló gazdag tradíció és a hard boiled krimi irodalom). Ezt a skizoid jelleget felismerhetjük a detektívfigurában és a markánsan két részre osztott szövegben is. Az első két nagy fejezetben (*Az első idők, A Memory Hotel*) a bölcsészből lett önjelölt nyomozó a hard boiled irodalom mintáját követve alámerül New York bugyraiba, kitérői (mint a kiadós veréssel végződő karrierje egy kínai étteremben) és kalandjai fizikai jellegűek, míg a kötet csaknem felét kiadó harmadik fejezetet (*A boltak szavai*) – eltekintve egy San Franciscóba tett utazástól – szinte végig egy kórházi ágyban, Auster hőseihez hasonlóan olvasással tölti.

A *Memory Hotel* cselekményét fatális véletlenek és egybeesések irányítják. Miután újdonsült barátnőjét elveszíti egy balesetben (az alvajáró lányt elüti egy autó), a főhősnek egyszerre kell leszámolnia az önváddal, értelmet adnia az őt körülvevő, kaotikus világnak, valamint újra megszilárdítania a trauma nyomán mindinkább széthulló identitását. A fiatal nő idő előtti halálával és az ezt követő gyász-munka motívumával Tordo máris a modern detektívtörténetek atyját, Edgar Allen Poe-t követi, és Herman Melville mellett – akitől a főhős nyomozói álnevét (Bar-tebly) is kölcsönzi – Poe lesz az a szerző, akinek irányába a legtöbb gesztust teszi a szerző. Az olykor túlságosan is toladóan épített utalásháló valamelyest igazolja, hogy a *Memory Hotel* főhőse viktoriánus irodalommal foglalkozik, így kevésbé meglepő, hogy az egyes szám első személyű elbeszélés párhuzamai ebből a korpuszból kerülnek ki, ugyanakkor a két szerző megidézése az egész kötet értelmezése szempontjából kulcsfontosságú. Amellett, hogy Tordo ezzel egy jellegzetesen amerikai irodalmi tradícióba illeszti be a *Memory Hotel*-t – a portugál kontextus helyett kijelölve egy másikat –, felveti azt a kérdést is, hogy a kontextusadáson túl mi

a funkciója az „amerikai gótika” két meghatározó alakja játékba hozásának. Poe-t és Melville-t egyaránt az európai hagyományoktól elszakadt, azokhoz már reflektáltan viszonyuló szerzőként tartja számon az irodalomtörténet, akiknek így elévülhetetlen érdemeik voltak az autentikus észak-amerikai próza megteremtésében. Melville a *Moby Dick*ben – ami Tordo hőséneke másik alapolvasmánya – a nantucketi bálnavadászaton keresztül az egyik első Nagy Amerikai Mítoszt is igyekezett papírra vetni (a *Bartebly, a tollnok* című novellájának pedig többek között New York irodalmi reprezentációjában voltak elévülhetetlen érdemei), míg a baltimore-i Poe labilis elmeállapotú, traumatizált hőseivel az elsők közt tette meg a gótikus rémirodalom legfőbb szervezőelvévé szubjektum és valóság képlékeny viszonyát. „Olyan vagyok, mint Ishmael a *Moby Dick*ben” (19.) – vallja be kiszemeltjének a főhős az egyik első félénk randin; csekély élettapasztalattal rendelkező filosz, aki alig várja a Nagy Amerikai Kalandot, bár ennek mintája már nem a bálnavadászat, hanem detektív munka. Amikor pedig a lány halála után valóban belesodródik egy nyomozásba, és egy gyanús alak felkérésére elvállalja a New Yorkban eltűnt portugál fadoénekes felkutatását, a fiú az eseményeket intellektuális távolságtartással figyelő Ishmaelből rövid úton kényszeres Ahab kapitánnyá válik.

„Néha az az érzésem, hogy ez a város csak egy illúzió [...] Hogy csak én képzeltem el, vagy én álmodtam meg, és véletlenül úgy alakult, hogy teljesen olyan, mint az álmaimban.” (33.) – fogalmazza meg egy ponton a főhős, ezzel éppoly kísérteties, gótikus térré avatva a várost, mint Poe álomtájai vagy Melville csontokkal díszített bálnavadászhajója. Bár Tordo több helyütt túlkarikírozza a mellékszereplőit (lásd a brutális drogbáró alakját), a *Memory Hotel* annak ellenére sem fordul át lynchiánus szürrealizmusba, hogy hőse többször emlékeztet rá, itt vagy itt „kezdődik a történet leghomályosabb része” (87.). A cselekmény valójában nem támasztja alá ezt a túlhangsúlyozott szubjektivitást, ugyan bonyolult és kitérőkkel teli, akár egy klasszikus Chandler-szűzsé, az egy pillanatra sem kérdőjeleződik meg, hogy mindvégig a szöveg – jóllehet, túlzásokkal cizellált – konszenzuális valóságában járunk. Az állandó hivatkozás az önkényes emlékezetre és a delíriumos nagyvárosra, mivel az eseményeknek csupán egy, nagyrészt önellentmondás nélküli olvasatát ismerjük meg, többnyire csak súlytalan díszítés marad. Bár a *Memory Hotel*, már csak műfajánál fogva is, a múltbéli események rekonstrukciójára épül, a szubjektív valóság tapasztalat dramaturgiai szempontból kihasználatlan marad. Ehelyett a kötet inkább a trauma, emlékezet és identitás viszonyának feltérképezésében mutat fel erényeket. Ezáltal egyszerre vonja szorosabbra kapcsolatát Poe munkásságával, illetve a nyomozást egyfajta önterápiaként tételező olyan hard boiled szövegekkel, mint például Lawrence Block szintén New Yorkban játszódó Matt Scudder-sorozata, amelynek alkoholista exrendőr hőse egy kislány véletlen agyonlövése után minden kötetben mélyebbre ás a nagyváros bűneiben, egyszerre hajszolva feloldozást és önpusztítást.

Pintér Judit Nóra olyan élményként írja le a trauma fogalmát, amit az egyén képtelen önnön identitásába építeni, reflexiók kísérletei kudarcot vallanak, ezáltal a traumatikus élmény nem halványul emlékké, ehelyett „olyan jelen[né válik], ami sosem lesz múlt” (*A nem-múló jelen: Trauma és nosztalgia*, L'Harmattan, 2014.). A poszttraumás állapotnak meghatározó tüneteiként említi a veszteségélményt, az

elidegenedést és az ismétlési kényszert, melyek közül az első kettő evidens a *Memory Hotel* halott szerelmét gyászoló, lecsúszott főhősének esetében, míg a kényszeres ismétlés motívuma izgalmas többlettartamokkal gazdagodik. A tragédia után Tordo hőse kényszerpályán mozog, az őt körülvevő világot csak saját traumája felől képes olvasni: azért vállal munkát a Kim's nevű gyorsétteremben (már ha nem csupán képzelgés a vörösén izzó neonfelirat „a New York-i éjszakában”, 69.), mert ugyanígy hívták a barátnőjét is, és az anyagi megfontolások mellett azért vág bele a nyomozásba, mert mintha látta volna megbízóját a lány temetésén. Miután egy százas szögnek és egy tarkójára mért erős rúgásnak köszönhetően elveszíti a jobb szemét – itt érdemes megemlíteni a párhuzamot Oidipusz „öskrimijével” és a trauma szó eredeti jelentésével –, a kórházi ágyba kényszerült figura nem csupán tágabb egzisztenciális értelemben (mint kényszerpálya), de fizikailag is passzívvá válik. Tordo így a regény közepére, a csúcspontra juttatást követően búcsút is mond a hard boiled elsősorban a nyomozást mint nem intellektuális, hanem testi kalandot ábrázoló hagyományának, ezzel együtt felszámolva a célirányos, rejtélymegoldó narratívát is. A trauma a csonkítással visszavonhatatlanul a nyomozó testére íródott (e megoldás, mely szerint a lelki megrázkódtatások sérülések és betegségek formájában válnak manifesztté az emberi testen, kifejezetten gyakori a műfajban, lásd akár az említett Matt Scudder vérhányásait a *Nyolcmillió halálban*), és ezután a *Memory Hotel* a nagy amerikai kaland megélése helyett annak értelmezésére koncentrálna.

Makai Máté a regényről írt kritikájában (*Hotel melankólia*, Tiszatáj Online, 2015. december 10.) felhívja a figyelmet a gyilkossággal vádolt fadoénekes és a főhős sorsának párhuzamára, miközben a portugál fado motívumát egy speciális „luzitán életérzés” jelölőjeként értelmezi. Ezt az olvasatot továbbgondolva érdemes megemlíteni, hogy a regényben az „elárult szerelmesekről és korai halálról” szóló „panaszének” tematikailag épp Poe sötéten romantikus gótikájával mutat párhuzamokat, hiszen mindkettőnek visszatérő eleme a veszteség és a gyásszal teli nosztalgia, azon belül is gyakran egy szeretett nő elvesztésének tragédiája. Utóbbi a felidézett műfajttörténeti vonatkozások mellett a két figura legfontosabb kapcsolódási pontját jelenti azon túl, hogy mindketten portugál emigránsok. Ezzel viszont a főhős traumája állandóvá vált jelenként nem a jövőben ismétlődik meg, hanem önmagában is egy múltbéli esemény ismétlése lesz, hiszen az eltűnt fadoénekes alkalmi szeretője nagyon hasonló helyzetben vesztette életét, mint a főhős friss szerelme. Ezzel Tordo a homályos körülmények közt bekövetkező halálesetet, amely a jobb sorsra érdemes portugál bevándorlók karrierjét és magánéletét is kettétöri, már-már misztikus kollektív traumává emeli, mely nem csupán az egyéni életekben visszhangzik újra meg újra, de a történelem során is, kisebb-nagyobb variációkkal, generációnként megismétlődik. Itt érhető tetten leginkább a *Memory Hotel* könyörtelensége, amikor az egyéni tragédiát csupán egy visszatérő sorsmintázat következményeként értékeli, és a legsúlyosabb trauma sem lesz több, mint valami korábbiak a megismétlése. Mivel a regényben kiemelt szerepet kap egy évtizedekkel korábbi hangfelvétel, egy zeneipari hasonlat lehet a legpontosabb: az elbeszélő minden szenvedése csupán egy emberöltővel korábbi élet kalózmásolata.

João Tordo irodalmárból lett alkalmi nyomozója úgy igyekszik felülemelkedni saját élettragédiáján, hogy álnevet – és ezzel egy másik identitást – fölveve feltárja

valaki másét. A nyomozás egyszerre válik terápiává és beavatástörténeté, melynek tanulságait elfogadva a figura képes lehet továbblépni. Ez a beavatás több mindenre vonatkozhat egyidejűleg: a felnőttkorra, Amerikára, a gyökértelen emigráns vagy értelmiségi létre – és mindenekelőtt az olvasóra, aki a *Memory Hotel* sűrű szövegében megmerítkezve térképezheti fel az állandósult hiányérzet testi-lelki poklát. (*FISZ–Jelenkor*)

SEPSI LÁSZLÓ

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ
Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége
Tipográfia: Kass János
Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége.
Nyomás: PIREHAB Nonprofit Kft. Nyomdaüzeme, Debrecen
Felelős vezető: Becker Norbert vezérigazgató
Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.